

ПОЕТИКА ПОРТРЕТУ ТА ЕМОЦІЙНОЇ ТОНАЛЬНОСТІ ЗБІРКИ ОПОВІДАнь РОМАНА ІВАНИЧУКА «ПРУТ НЕСЕ КРИГУ»

Запорожець Оксана Олександрівна, студентка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (групи УМЛБ-1-22-4.0д.) спеціальності 035 Філологія Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Вірченко Т.І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті проаналізовано поетику портрету та емоційної тональності збірки оповідань Романа Іваничука «Прут несе кригу». Основну увагу зосереджено на тому, як художні деталі зовнішності й емоційні реакції персонажів (жести, погляди, сльози тощо) стають засобом поглиблення психологізму оповідань. Дослідження показує, що саме через портретні елементи та емоційну насиченість автор формує цілісний художній світ, де важливою є не лише подія, а передусім – внутрішній стан людини.

Ключові слова: Роман Іваничук, «Прут несе кригу», поетика, портрет, емоційна тональність

Збірка оповідань «Прут несе кригу» (1958) стала важливою віхою в літературній біографії Романа Іваничука, окресливши основні риси його індивідуального стилю. Уже в дебютній книзі письменник виявляє особливу увагу до внутрішнього світу людини, психологічної глибини та художньої образності. Сюжетна побудова оповідань поєднує зовнішню динаміку з глибоким емоційним наповненням, а персонажі постають живими й цілісними завдяки тонкому змалюванню рис, реакцій і станів. Збірка вирізняється цілісністю композиційної структури та вишуканістю літературної мови, що й визначає її значення в контексті розуміння естетичних засад митця.

Попри значущість для формування авторського стилю, збірка «Прут несе кригу» Романа Іваничука залишається на периферії літературознавчих досліджень. У цій праці увагу зосереджено на специфіці художнього осмислення внутрішнього світу персонажів через портретні деталі та емоційне наповнення. Завдання статті полягають у тому, щоб проаналізувати засоби зображення зовнішності й емоційних станів героїв, визначити їхню функцію в структурі оповідань і простежити, як ці елементи формують цілісність художнього світу збірки.

Світоглядні орієнтири Іваничука виразно артикулюються в його висловлюваннях. Він називав літературу «храмом» і наголошував: «Письменник має перевтілитися в епоху, про яку він пише, повірити в те, у що в житті насправді не вірить. Інакше не повірить йому й читач» (Терен, 2017: 113). Автор критично ставився до кон'юнктурності в літературі: «Зараз багато авторів наче подуріли – кинулися писати про бруд, секс тощо. І їм здається,

що то велике новаторство» (Меч і мисль, 2009: 292). Іваничук прагнув лаконізму, цінував стиль вище за сюжет: *«Я люблю тексти стислі й скупі на базікання»* (Меч і мисль, 2009: 116), *«Для мене стиль значно важливіший за сюжет. Узагалі художня проза – це передовсім стиль»* (Меч і мисль, 2009: 117). Його метод письма передбачав спонтанність і природність: *«Схеми тексту наперед я не продумую. Герої починають діяти самі, а я їм підпорядковуюся. І коли вже якийсь персонаж проявив свій характер, далі ти або маєш його слухатися, або ж викидати. І тоді відчуваєш, як відкриваються ілюзи пам'яті й таланту, якщо можна так сказати, бо ж хтось бачить лінію, чує музику, а я – слово»* (Меч і мисль, 2009: 115).

Ранні рецензії на збірку «Прут несе кригу» зафіксували її побутово-психологічний характер та здатність автора глибоко проникати у внутрішній світ героїв. Так, В. Лисенко у «Літературній газеті» відзначив уміння *«заглянути глибше в душу людини, в суть явищ і подій»* (Лисенко, 1957: 4). Так само і в рецензії «Глибини людської душі», надрукованій у журналі «Прапор», наголошувалося: *«Р. Іваничук уміє заглянути в людську душу, розкрити батьківську любов, силу кохання, показати товариську й сімейну вірність»*, а також підкреслювався вплив В. Стефаника й О. Кобилянської, яких автор називає своїми учителями (Прапор, 1959: 122). Іван Дорошенко в журналі «Жовтень» резюмував: *«Критика прихильно зустріла молодого прозаїка»* (Дорошенко, 1959: 155).

У дослідженні поезики збірки використано дефініцію поняття, подану в короткому тематичному літературознавчому словнику: *«Поетика – сукупність усіх компонентів твору в їх функціях та взаємодії, спрямованість на формування цілісного та завершеного художнього об'єкта; «творча лабораторія» майстра слова»* (Білик, 2021: 65). Це дає підстави розглядати портрет і емоційну тональність в оповіданнях як системні, естетично навантажені елементи, що формують унікальну стилістику митця.

Однією з важливих особливостей оповідань Романа Іваничука у збірці «Прут несе кригу» є уважне й тонке змалювання зовнішності персонажів. Портрети не лише конкретизують образи, а й допомагають розкрити внутрішній світ персонажів, показуючи їхню життєву долю, емоційний стан і приховані риси характеру.

Особливо пронизливо образ створюється в етюді «Бузьків огонь». Маленька Анничка постає в описі як *«біленька, синьоока, волосся, як витіпаний льон, гострий носик, щічки – доспілі яблучка»* (Іваничук, 1958: 3). Її зовнішність ніби втілює дитячу чистоту й лагідність. Але позаду цієї краси – сумна реальність: дівчинка змушена залишити школу через бідність і жорстокість оточення. Автор через портрет і драматичні сцени показує, як світлі образи дитинства зникають під тиском життєвих обставин. Бузьковий вогонь, який хлопчик тримає в руках, стає символом його безмовного прощання з Анничкою, а згодом і спогадом про втрачену ніжність і доброту.

В оповіданні «Доктор Бровко» портрет головного персонажа поглиблює відчуття жалю й співчуття. *«Середній на зріст чоловічок, змарнілий, обличчя – у зморшках»* (Іваничук, 1958: 8), зношене пальто, перев'язані дротом

черевики – усе в його зовнішності промовляє про самотність і забуття. Його сірі, немов скляні очі, крізь окуляри дивляться на світ із розгубленістю й втомою. Доктор, який колись мав мрії та любов, тепер живе минулим, а в кінці твору тихо й непомітно помирає. Зовнішність тут є не просто фізичним описом, а кодом зламанної долі.

У «Кленовому віночку» портретна характеристика загострює конфлікт. Антін – *«в чорному кітелі з золотими дубовими листочками на комірі»* (Іваничук, 1958: 53) – виглядає гідно, але залишається чужим для міщанського світу. Молодий суперник – *«кучерявий юнак з ріденькими бакенбардами й тоненькими вусиками»* (Іваничук, 1958: 58) – символізує поверховість. Зіна – *«енергійно відкинута товста русява коса, сині очі, що спалахнули іскоркою гніву й образи»* (Іваничук, 1958: 60) – виявляє внутрішню боротьбу.

У «Злочині» портрет головної персонажки стає символом втоми й страждання: *«худі щоки, чорні брови, що густо зрослися на перенісці, стурбовані навіть при усмішці очі»* (Іваничук, 1958: 69). Автор тонко передає, як тяжке життя залишає сліди не лише в душі, а й на обличчі людини.

У фінальному оповіданні «Прут несе кригу» Онуфрій Горда бореться зі стихією, і його портрет має символічне значення: *«міцні руки напружуються, як тетива, жили на шиї синіють від натуги»* (Іваничук, 1958: 79). Навіть у миті напруження і втоми *«біль старий переломить ризкою усмішка на старому обличчі, й до червоного сонця над обрієм блисне в очах скупа і безболісна, щира, тепла сльоза»* (Іваничук, 1958: 81). Образ Горди підкреслює: справжня молодість – це сила духу і вірність рідній землі, а не фізичні роки.

Таким чином, портретні описи у збірці «Прут несе кригу» є не просто засобом зображення персонажів, а важливою складовою емоційного звучання творів. Через увагу до дрібних, але значущих деталей зовнішності Роман Іваничук відкриває глибинні пласти людської натури, зворушливо і чесно змальовуючи кожного свого персонажа.

Емоційний світ персонажів збірки «Прут несе кригу» Романа Іваничука є одним із головних джерел життєвості його творів. Письменник тонко передає внутрішні переживання через жести, погляди, сльози, плач і крик, які допомагають читачеві глибше відчувати духовний стан персонажів. Ці емоції нерідко стають кульмінаційними моментами оповідань, розкриваючи глибинні психологічні мотиви дій персонажів.

В оповіданні «Бузьків огонь» особливо зворушливо передано страждання маленької Аннички. *«Вона сидить у куточку на ослінчику і плаче»* (Іваничук, 1958: 6), втрачаючи не тільки можливість навчатися, а й останню надію на справедливість і підтримку. Її сльози символізують біль за втраченою мрією і дитячу безпорадність перед суворим світом дорослих.

В оповіданні «Доктор Бровко» Роман Іваничук передає глибоку самотність і життєву втомленість свого героя через емоційні сцени. Доктор постає змарнілим, знесиленим чоловіком, над яким кепкують діти. У момент найбільшого приниження на допомогу йому приходить маленький хлопчик: *«З криком кинувся до дітей, розігнав їх, узяв під руку доктора і повів бічною*

вуличкою. За рогом він вдячно глянув на мене, витепер з обличчя сльози й міцно потис мою руку» (Іваничук, 1958: 10). Самотність і біль накопичуються в душі доктора, аж поки він не ламається під вагою пережитого: *«Знесилений, він упав у крісло й заплавав, як дитина»* (Іваничук, 1958: 12). Його плач – це не просто миттєва емоція, а вияв глибокого розпачу, втоми від самотнього життя і безсилля перед втраченими мріями: *«Доктор плакав... не витираючи сліз»* (Іваничук, 1958: 16). Таким чином, емоційний вибух героя постає результатом довготривалої внутрішньої боротьби, де зустріч із дитячим співчуттям стала останньою краплею у чаші його терпіння.

Особливо щемливо звучить емоційна сцена у творі *«Грицьків новий рік»*. Маленький Грицько, намагаючись принести подарунок хворій Орисі, втрачає його в снігу й відчуває глибоку безпорадність: *«але перед очима стояла Орися. Така червона від гарячки, а мама плаче...»* (Іваничук, 1958: 40). Не в змозі стримати розпачу, *«Грицько гірко заплавав»* (Іваничук, 1958: 41). Його сльози є виявом першого гіркого досвіду безсилля перед хворобою і стражданням іншої людини.

В оповіданні *«На порозі»* автор передає емоційний стан через короткі, але важливі деталі: *«тільки загадкова усмішка на мить торкнулась уст і відразу згасла»* (Іваничук, 1958: 49), а згодом *«Володьку здушили сльози»* (Іваничук, 1958: 51). Ці сцени виявляють, як швидко дитячі радощі поступаються тяжкими переживаннями у світі дорослих проблем.

«Злочин» показує тонку межу між радістю і болем. Спочатку *«мати розсміялася дзвінким дівочим сміхом»* (Іваничук, 1958: 67), проте родинні сварки залишають слід: *«Вона спалахнула, сльози мало що не бризнули з її очей, але все це тривало якось мить»* (Іваничук, 1958: 72). Автор показує крихкість щастя і вразливість людських почуттів.

У *«Прут несе кригу»* важливу роль відіграє сцена, коли малий хлопчик із *«застиглими на очах сльозами вчепився мамі за подолок, дивиться на Горду»* (Іваничук, 1958: 80). Проте Горда *«посміхається малому: не бійся, сину, будь спокійний»* (Іваничук, 1958: 80). Його спокійна усмішка на тлі загальної тривоги символізує мужність, відповідальність і віру в незламність людської гідності.

Емоції у збірці *«Прут несе кригу»* займають центральне місце у розкритті внутрішнього світу героїв. Сльози, плач, тривога, затаєна ніжність чи відчай не просто супроводжують сюжетні події, а стають їхнім серцевиною, визначають поведінку персонажів і глибоко впливають на сприйняття атмосфери творів.

Отже, поетика портрету та емоційної тональності у збірці *«Прут несе кригу»* Романа Іваничука виконує не лише художню, а й глибоко психологічну функцію. Через точні зовнішні описи та емоційні реакції автор розкриває складний внутрішній світ персонажів, посилює драматизм і надає новелам ліричного звучання. Такий підхід формує індивідуальний стиль письменника, у якому поєднуються традиція української психологічної прози та власна естетична чутливість митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глибини людської душі. Прапор. 1959. № 4. С. 122.
2. Дорошенко І. Ближче до магістральних тем сучасності. *Жовтень*. 1959. № 5. С. 154–157.
3. Іваничук Р. Прут несе кригу. Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1958. 84 с.
4. Короткий тематичний літературознавчий словник. Напрями, школи, течії в теорії літератури: навчальний посібник / уклала Галина Білик. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка. 2021. Ч. IV. 128 с.
5. Лисенко В. Альманах видає літстудія. *Літературна газета*. 1957. №15. С. 4.
6. Меч і мисль: творчість Романа Іваничука у національних вимірах української культури: збірник наукових праць. Львів – Ужгород, 2009. Вип. 9. 336 с.
7. Роман Іваничук: бібліографічний покажчик / уклад. Л. Панів. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2011. 405 с.
8. Терен Т. RECвізити. Антологія письменницьких голосів: літературно-художнє видання. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. Кн. 3. 294 с.

REFERENCE

1. Hlybyny liudskoi dushi. Prapor. 1959. № 4. S. 122.
2. Doroshenko I. Blyzhche do mahistralnykh tem suchasnosti. *Zhovten*. 1959. № 5. S. 154–157.
3. Ivanychuk R. Prut nese kryhu. Lviv: Knyzhkovo-zhurnalne vydavnytstvo, 1958. 84 s.
4. Korotkyi tematychnyi literaturoznachnyi slovnyk. Napriamy, shkoly, techii v teorii literatury: navchalnyi posibnyk / uklala Halyna Bilyk. Poltava: PNPU imeni V.H. Korolenka. 2021. Ch. IV. 128 s.
5. Lysenko V. Almanakh vydaie litstudiiia. *Literaturna hazeta*. 1957. №15. C. 4.
6. Mech i mysl: tvorchist Romana Ivanychuka u natsionalnykh vymirakh ukrainskoi kultury: zbirnyk naukovykh prats. Lviv – Uzhhorod, 2009. Vyp. 9. 336 s.
7. Roman Ivanychuk: bibliohrafichni pokazhchyk / uklad. L. Paniv. Lviv: Vydavnychi tsentr LNU imeni I. Franka, 2011. 405 s.
8. Teren T. RECvizyty. Antolohiia pysmennytskykh holosiv: literaturno-khudozhnie vydannia. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 2017. Kn. 3. 294 s.